

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 2005-2006

24 mei 2006

HOORZITTING

**over het eindrapport van de Commissie Waarden en Normen
met betrekking tot de modelcursus maatschappelijke oriëntatie in het inburgeringstraject**

VERSLAG

**namens de Commissie voor Wonen, Stedelijk Beleid, Inburgering en Gelijke Kansen
uitgebracht door de heer Sven Gatz**

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Jan Penris.

Vaste leden:

de dames Hilde De Lobel en Monique Moens, de heren Jan Penris, Erik Tack, Christian Verougstraete;

de dames Cathy Berx, Hilde Crevits, de heer Tom Dehaene, mevrouw Veerle Heeren;

de heer Sven Gatz, mevrouw Dominique Guns, de heer Hugo Philtjens;

de dames Else De Wachter, Caroline Gennez, Michèle Hostekint.

Plaatsvervangers:

de heren Felix Strackx, Wim Van Dijck, Roland Van Goethem, John Vrancken, Jurgen Verstrepen;

de heren Carl Decaluwe, Stefaan De Clerck, mevrouw Monica Van Kerrebroeck, de heer Johan Verstreken;

de heren Marc Cordeel, mevrouw Hilde Eeckhout, Gilbert Van Baelen;

de heren Dirk De Cock, Marcel Logist, Chokri Mahassine.

Toegevoegde leden:

mevrouw Mieke Vogels;

de heer Bart De Wever.

DAMES EN HEREN,

De Commissie voor Wonen, Stedelijk Beleid, Inburgering en Gelijke Kansen hield op 4 mei 2006 een hoorzitting over het eindrapport van de Commissie Waarden en Normen met betrekking tot de modelcursus Maatschappelijke Oriëntatie in het inburgeringstraject. Onder het voorzitterschap van professor Marc Bossuyt heeft die ‘commissie van wijzen’ gespeurd naar de gemeenschappelijke waarden en normen van de Vlaamse samenleving, ter invulling van de cursus Maatschappelijke Oriëntatie in het inburgeringstraject. De bevindingen van de commissie zullen worden aangewend in een uniform handboek ‘Maatschappelijke Oriëntatie voor de onthaalbureaus’. De commissie kreeg haar opdracht van de heer Marino Keulen, Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Stedenbeleid, Wonen en Inburgering¹. Behalve professor em. Ludo Abicht, die verontschuldigd was, waren alle leden van de Commissie Waarden en Normen aanwezig op de hoorzitting: voorzitter professor Marc Bossuyt, de heer Abied Alsulaiman, mevrouw Naima Charkaoui, professor Marie-Claire Foblets, professor Rik Torfs, professor em. Etienne Vermeersch en secretaris Sami Souguir.

I. INLEIDING DOOR DE HEER MARINO KEULEN, VLAAMS MINISTER VAN BINNENLANDS BESTUUR, STEDENBELEID, WONEN EN INBURGERING

Minister Marino Keulen: De commissie van wijzen heeft een heel mooi werkstuk afgeleverd, dat moet dienen als blauwdruk voor de nieuwe cursus Maatschappelijke Oriëntatie (MO). Ik vind het zeer belangrijk dat de leden van de commissie Inburgering, die dagelijks met het thema bezig zijn, met de commissie van wijzen van gedachten kunnen wisselen. Dit werkstuk gaan we niet amenderen. Het moet nu verwerkt worden tot een nieuw uniform handboek Maatschappelijke Oriëntatie. Het is belangrijk dat men van de leden van de commissie zelf verneemt hoe ze tot bepaalde conclusies zijn gekomen.

Iedereen heeft een duidelijk beeld over inburgering als we het hebben over de cursus Nederlands. Het

komt erop neer dat wij mensen aan de actieve kant van de samenleving willen krijgen. Dat vindt iedereen belangrijk, ook diegenen voor wie de cursussen bestemd zijn. De opleidingen bij de VDAB vindt iedereen eveneens goed. De mensen krijgen daardoor kansen op de arbeidsmarkt en worden financieel zelfstandig. De derde pijler van onze inburgeringscursussen, de cursus Maatschappelijke Oriëntatie, staat meer in de schaduw. En dat betreurt ik. Het is immers de meest cruciale cursus, die het samenleven in diversiteit mogelijk moet maken. Het gaat er om aan mensen die van elders komen, duidelijk te maken wat de principes zijn waarop onze pluralistische samenleving is gestoeld. Die principes moet iedereen zich eigen maken, niet alleen de nieuwkomer maar ook de Vlaming. Die laatste krijgt die principes overigens al mee in ons onderwijs.

De gemeenschappelijke sokkel van waarden en normen zijn de regels van de rechtsstaat. Het gaat over de gelijkheid van alle mensen, van man en vrouw. In onze samenleving kan de vrouw kiezen voor een eigen carrière, ze heeft het recht om zelf haar inkomen te verdienen en ze kan ook beslissingen nemen over de kinderen in het gezin, bijvoorbeeld over de schoolkeuze. Er is ook de vrijheid van meningsuiting. De pers is kritisch, ook ten aanzien van symbolen waaraan men grote waarde hecht. De scheiding van kerk en staat is niet zo evident voor mensen die uit een omgeving komen waar maar één godsdienst bestaat, die dan vaak nog staatsgodsdienst is.

Over deze principes kan absoluut niet worden gediscussieerd. Ze zijn nodig om iedereen de ruimte te bieden om zijn eigen culturele identiteit vorm te geven. Dan moet wat anders of nieuw is, helemaal niet als een bedreiging worden ervaren.

Uit onze contacten met de onthaalbureaus bleek dat er op het terrein een duidelijk manco was. Het gaat overigens om een heel jonge sector: pas in 2002 is men begonnen met de cursussen MO. Die waren heel erg vraaggestuurd en praktisch opgebouwd. Dat moet ook, en dat moet behouden blijven. Maar het is slechts één aspect. Het tweede aspect, de gemeenschappelijke sokkel van waarden en normen, kwam niet of onvoldoende aan bod, terwijl dat net cruciaal is voor de verdere toekomst van de pluralistische samenleving. De sector zelf vroeg ons om een blauwdruk, een handleiding van de overheid: de behoefte aan uniformiteit is zeer groot.

De Commissie Waarden en Normen is multidisciplinair samengesteld en haar leden vertegenwoordi-

¹ Zie ook de beleidsnota Inburgering 2004-2009, *Parl. St. VI. Parl.* 2004-05, nr. 84/1, 10, en de beleidsbrief Inburgering. Beleidsprioriteiten 2005-2006, *Parl. St. VI. Parl.* 2005-06, nr. 528/1, 6.

gen de hele maatschappij. Zij hebben met hun heel belangrijk werkstuk een Europese primeur afgeleverd. In andere landen heeft men daartoe al pogingen ondernomen maar telkens heeft men die voortijdig moeten stopzetten. De eersten die het werkstuk van de commissie gepresenteerd krijgen, zijn de leden van de commissie Inburgering. We gaan nadien ook de andere sectoren in de samenleving hiermee confronteren: de sociale partners, werkgevers, werknemers enzovoort. De blauwdruk wordt nu door het Vlaams Minderhedencentrum uitgewerkt tot een werkbare cursus MO, die zowel bruikbaar is voor de cursisten zelf als voor de lesgevers. Dat uniform handboek moet er in oktober van dit jaar zijn. Dat wordt beoordeeld door de Commissie Waarden en Normen. Begin volgend jaar moet er een definitief handboek zijn. Ik wil de zeven leden van de commissie bedanken voor het heel belangrijke werk dat ze hebben geleverd.

II. TOELICHTING DOOR DE AUTEURS

Professor Marc Bossuyt, voorzitter van de Commissie Waarden en Normen: Ik dank de minister voor deze opdracht. Dat was geen geschenk maar wel een gelegenheid tot zeer interessante en hoogstaande discussies en in die zin een verrijkende ervaring. We zijn er een jaar mee bezig geweest: we zijn twaalf keer samen gekomen en hebben telkens verscheidene uren gediscussieerd. De moeilijkheid was niet om de basiswaarden te identificeren maar wel om ze in te vullen. We zijn erin geslaagd om een coherente en evenwichtige tekst te maken, die niet bestaat uit vrijblijvende gemeenplaatsen. Als iedereen – dus niet alleen nieuwkomers maar ook de autochtone bevolking – daar meer rekening mee houdt dan nu het geval is, zal het harmonisch samenleven in onze gemeenschap erop vooruit gaan.

In ons rapport wordt het onderscheid tussen normen en waarden verduidelijkt. Normen zijn regels die het gedrag van de mensen in goede banen moeten leiden. Waarden zijn algemene formuleringen van normen. Hoe complexer de maatschappij, hoe uitgebreider het systeem van waarden en normen. Vele waarden zijn gemeenschappelijk. We moesten nagaan welke van die gemene waarden nodig zijn in onze samenleving. Maar het is niet omdat die waarden gemeen zijn, dat er geen verschillen zijn in de waardebeleving. Men moet zich ook bewust zijn van het gedifferentieerde karakter van deze waarden. Bovendien zijn de waarden veranderlijk. Onze maatschappij heeft naast de traditionele waarden ook nieuwe waarden, die ook hier enkele tientallen jaren geleden nog niet ingeburgerd waren.

Belangrijk is het onderscheid tussen de juridische en de sociale normen. Juridische normen zijn vastgelegd in de wetgeving en verplicht: iedereen dient zich daaraan te houden. Sociale normen zijn gedragsregels waarvan men verwacht dat de leden van de maatschappij zich daaraan houden maar die niet dwingend zijn. Belangrijk bij de juridische normen is dat men eerbied moet hebben voor de wet, het geheel van het recht dat in België van toepassing is, en voor de gerechtelijke en bestuurlijke beslissingen die in uitvoering van die normen zijn aangenomen. Iedereen moet die normen kennen en naleven.

De sociale normen zijn gedragsregels waarvan binnen de gemeenschap verwacht wordt dat de leden zich eraan houden. Ook die normen evolueren voortdurend en geleidelijk. Het fenomeen dat mannen en vrouwen in onze maatschappij zo veel mogelijk vermengd worden, is er een van de jongste vijftig jaar.

Het bestaan van de vrijheid zou tot gevolg moeten hebben dat normen uit andere culturen gemakkelijk aanvaard worden. Maar dat is niet altijd het geval: er is een zekere angst voor het onbekende. Bij ons is het nu gebruikelijk geworden dat men het manifesteren van zijn geloofshouding veeleer als een privézaak beschouwt. Maar dat is een ongeschreven regel en het is nuttig om daarover in dialoog te treden.

De tekst bevat vervolgens een aantal uitweidingen over de maatschappelijke oriëntatie, met een verwijzing naar het besluit van de Vlaamse Regering van 12 maart 2004, dat een onderscheid maakt tussen kennisdoelen en vaardigheidsdoelen, die samen de competentiedoelen uitmaken. Die zijn inclusief en transversaal: ze zijn in het geheel van alles wat behandeld wordt aanwezig en lopen er doorheen.

Verder wordt nog eens de nadruk gelegd op het onderscheid tussen de juridische normen, die men in het dagelijks leven moet respecteren en waarover iedereen dient geïnformeerd te worden, en de sociale waarden, die een grote impact hebben op het dagelijks leven maar die niet opgelegd zijn. Er wordt ook bijzondere aandacht geschonken aan de verhouding tussen de geslachten. Iedereen moet vrij de keuze kunnen maken in zijn beroepsleven en vrij zijn levenspartner kunnen kiezen. Het is goed dat kinderen vanaf zeer jonge leeftijd naar een kleuterklas worden gestuurd. Die normen worden niet opgedrongen, maar er wordt toch aan iedereen gevraagd om zich af te vragen of dat ook niet voor hen een meerwaarde kan bieden en of zij eventueel wel belangrijke motieven hebben om daar van af te wijken. Dienaangaande wordt ook dialoog aanbevolen.

Wat in de tekst staat over normen en waarden, geldt voor iedereen, voor de brede samenleving. Als nieuwkomers vaststellen dat die normen niet gerespecteerd worden, kan dat de geloofwaardigheid van die normen aantasten. Nieuwkomers zullen zich daar met meer overtuiging voor inzetten wanneer ook autochtonen door hun gedrag aantonen dat zij deze normen en waarden zelf eerbiedigen.

De kern van het rapport zijn de vijf hoofdwaarden en de drie stelsels van waarden en normen. De vijf hoofdwaarden zijn: vrijheid, gelijkheid, solidariteit, respect en burgerschap. Wij claimen daar geen originaliteit: het zijn universele normen die in het geheel van de westerse samenleving gelden.

Wat betreft de vrijheid, wordt de nadruk gelegd op het zelfbewustzijn, op de mogelijkheid die men moet hebben om een beeld te vormen van zichzelf in verleden, heden en toekomst, om zichzelf te bepalen. De mens is verantwoordelijk voor zijn daden en zonder vrijheid is er geen verantwoordelijkheid. Tot de vrijheid behoort ten eerste de opinievrijheid: men dient alleen iets voor waar aan te nemen als men zelf heeft ingezien dat daar voldoende redenen voor bestaan, waarbij geen dwang mag worden uitgeoefend. Dat geldt ook voor kinderen, wanneer zij in staat zijn zelfstandig te denken.

Er is ook de godsdienstvrijheid. Zelfs als iemand in de leugen leeft, zou het strijdig zijn met de menselijke waardigheid hem door middel van dwang een andere mening op te leggen. Dat is des te meer het geval waar de godsdienstige waarheid zich niet met een duidelijke evidentie opdringt. Godsdienstvrijheid is het recht vrij zijn geloofsovertuiging te belijden, van geloofsovertuiging te veranderen of zich tot geen enkele geloofsovertuiging te bekennen. Die vrijheid geldt ook voor kinderen wanneer zij de vereiste leeftijd en rijpheid hebben bereikt om dat zelfstandig te kunnen doen.

Dan is er de vrijheid van meningsuiting. Daartoe behoort ook de vrijheid om kritiek te uiten. De enige beperkingen die daarop bestaan, zijn dat men niet mag aansporen tot misdaden en dat men andere personen niet mag belasteren. Wettelijke beperkingen zijn bijvoorbeeld de wetten op het negationisme en de anti-racisme- en anti-discriminatiewet.

De tweede basiswaarde is de gelijkheid, in en voor de wet. De gelijkheid voor de wet betekent dat de wet op dezelfde wijze voor iedereen moet worden toegepast,

de gelijkheid in de wet betekent dat de wet zelf geen discriminerende onderscheiden mag bevatten. In België hebben we daarvoor een Arbitragehof. Ook de rol van de andere rechtscolleges wordt kort vermeld. Belangrijke regelgeving terzake is het Rassendiscriminatieverdrag van 1965, de antiracismewet van 1981 en de antidiscriminatiewet van 2003.

Er wordt even de aandacht gevestigd op een aantal concrete toepassingen: sommige gronden die specifiek belangrijk zijn, zoals etnische afkomst, geslacht, godsdienst of seksuele geaardheid. Ongeacht zijn etnische afkomst heeft iedereen het recht op kwaliteitsvol onderwijs en op toegang tot de arbeidsmarkt. Er mag geen discriminatie zijn bij het rekruteren van arbeidskrachten, bij het verhuren of verkopen van woningen en bij het verlenen van toegang tot horecabedrijven. Er is ook gelijkheid tussen de geslachten. Ongeacht de opvattingen die men kan hebben over homoseksuele betrekkingen, mag men personen niet discrimineren om hun seksuele geaardheid.

Wat de solidariteit betreft, zijn wij onze inspiratie zeer ver gaan zoeken: van Confucius over het evangelie van Lucas tot de profeet Mohammed. Alle drie hebben ze uitspraken gedaan die zeer sterk op elkaar gelijken. Wat de juridische normen betreft, is er de sociale wetgeving. Maar hier zijn vooral de sociale normen belangrijk. Er wordt een interessant onderscheid gemaakt: inzake wettelijke solidariteit is een onpartijdigheid voorgeschreven maar dat is niet zo evident in het sociale leven. Wat doet u bijvoorbeeld als uw zoontje samen met een ander kind in het water valt: wie gaat u eerst redden? Er zijn allerlei kringen van solidariteit waar men rekening mee kan houden.

Er zijn hierbij een paar knelpunten: op bepaalde vlakken blinken ook de autochtonen niet uit door een absoluut respect voor de regelgeving: we denken dan aan de fiscale regelgeving en aan de sociale wetgeving. Ook het lijden van dieren moet verhinderd worden.

Onder 'respect' wordt overigens ook melding gemaakt van het vereiste respect voor de natuur. Slavernij en racisme zijn uiteraard uit den boze, net als personen minderwaardig beschouwen op grond van echte of denkbeeldige biologische kenmerken, xenofobie of vijandigheid tegenover personen om redenen van afkomst – dat laatste kan steunen op angst, meerderwaardigheidsgevoel of op een onverantwoorde veralgemening van foutieve gedragingen. Maar de afwijzing van xenofobie sluit niet uit dat kritiek mag

worden uitgeoefend op bepaalde houdingen of gedragingen van sommige mensen uit bepaalde groepen als men het bestaan en het ongewenste karakter ervan duidelijk kan aantonen. Het aanzetten tot racisme of xenofobie is daarentegen wettelijk verboden.

Ook inzake godsdienst moet men respect hebben maar dat respect sluit niet uit dat kritiek, ook op godsdienst, toelaatbaar moet zijn. Wat betreft kledij en andere uiterlijke kenmerken die uitdrukking geven aan het geloof, is de algemene ontwikkeling van onze omgangsvormen van dien aard dat men dat zo weinig mogelijk beklemtoont.

Het burgerschap is de betrokkenheid van personen die in dezelfde maatschappij leven, ongeacht hun nationaliteit. Het is gebaseerd op een stabiele, feitelijke en wettelijke aanwezigheid op het territorium. Er wordt dan uitgelegd wat de rechten, de plichten en de initiatieven zijn die daarbij te pas komen: de verticale werking ten opzichte van de overheid, de horizontale tussen de burgers onderling. Er kan hier ook sprake zijn van voorwaardelijke plichten: men kan het verlenen van bepaalde voordelen afhankelijk maken van sommige verplichtingen die kunnen worden opgelegd.

Het eerste stelsel van waarden en normen is de democratie. Kwantitatief gezien slaat de term democratie op het feit dat de meerderheid bestuurt. Maar dat bestuur dient ook kwalitatief op een behoorlijke wijze te gebeuren. Daarbij nemen de mensenrechten een belangrijke plaats in. Ook een goed functionerend ambtenarenapparaat is belangrijk voor de goede werking van de democratie.

Wat de democratische rechtsstaat betreft, wordt er gewezen op het evenwicht tussen de drie machten, met een bijzonder belang van de scheiding der machten, het legaliteitsbeginsel en een onafhankelijke rechtspraak. Er wordt ook gewezen op het bijzondere belang van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Beperkingen aan bepaalde vrijheden overeenkomstig dat verdrag zijn toegestaan op voorwaarde dat ze noodzakelijk zijn in een democratische samenleving. Het genot van sommige rechten kan dus worden beperkt, wanneer het bij wet is bepaald, wanneer het noodzakelijk is in een democratische samenleving en wanneer dat gebeurt met het oog op de bescherming van bepaalde hogere rechtswaarden.

Ten slotte is er het pluralisme. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen het passieve plura-

lisme, waarbij men zich beperkt tot het respecteren van de verschillen, en het actieve pluralisme, waarbij verschillende levensbeschouwingen kunnen worden gestimuleerd om maatschappelijk zichtbaar te worden.

Mevrouw Naima Charkaoui: Ik wil het hebben over wat ik zelf de sterkte van het rapport vind en ook enkele bezorgdheden van mijn kant meegeven.

De belangrijkste sterkte van het rapport is dat het vertrekpunt de gemeenschappelijkheid was: wat zijn de gemeenschappelijke, gedeelde basiswaarden in onze diverse, multiculturele samenleving? We zijn dus niet de waarden en normen van de Vlaamse autochtone samenleving op een rijtje gaan zetten, om die dan eenzijdig te gaan opleggen aan de zogenaamde allochtonen. Wat mij opgevallen is in de discussie de voorbije dagen in de media, is dat, ondanks dat positieve vertrekpunt, de eerste vraag altijd luidde waarover er nu eigenlijk discussie was en wat de grote verschilpunten waren. Wat we deden, blijkt eigenlijk niet zo interessant te zijn. Dat valt me toch wel tegen, als ik zie wat de maatschappelijke gevolgen van die invalshoek zijn. Bij de recente moord op Joe Van Holsbeeck bijvoorbeeld was hét item wat nu de etniciteit van de dader was en niet het gemeenschappelijk probleem van onveiligheid in deze multiculturele samenleving.

Daarmee wil ik niet zeggen dat er geen verschillen zijn. Die zijn er niet echt op het niveau van de basiswaarden, die natuurlijk ook heel algemeen zijn. Er zijn wel verschillen in die manier waarop die waarden beleefd en vertaald worden naar concreet gedrag. Die verschillen zijn er zowel tussen autochtonen onderling, tussen allochtonen in verschillende gemeenschappen als tussen allochtonen en autochtonen. Het is ook belangrijk om nog eens te herhalen dat die normen ook evolueren doorheen de tijd. We onderscheiden juridische en sociale normen. De juridische normen zijn objectief vaststelbaar en moeten door iedereen gerespecteerd worden. Ook zij zijn veranderlijk: er is een heel democratisch proces en het is belangrijk dat iedereen in de samenleving daar gelijk kan aan deelnemen.

De sociale normen of ongeschreven regels kunnen specifiek zijn voor één bepaalde groep, gedeeld worden door de hele samenleving of gedeeld worden door een meerderheid van de samenleving. Op dit vlak kunnen wij niets opleggen. Dat zou strijdig zijn met de waarden van vrijheid en respect die we

zelf naar voren schuiven als basiswaarde. Wat we wel kunnen doen, is mensen informeren over de courante sociale normen, gebruiken en gedragingen. Van daaruit kunnen we de dialoog openen over die gedragingen. Hoe staan we tegenover die normen? In hoeverre moeten we die respecteren?

Ondanks deze duidelijke invalshoek, gaat men steeds op zoek naar concrete recepten voor allerlei situaties. Liefst de meest extreme: de cartoons, de hoofd-doek enzovoort. Ik denk niet dat het de opdracht was van de commissie om antwoorden te vinden op zulke concrete situaties. Ondanks de lovende woorden van de minister over de representatieve samenstelling van de commissie, is het aan een representatief orgaan als het parlement om over dergelijke situaties uitspraken te doen. Anders handelen we weer in tegenspraak met de democratische basiswaarden.

Wat betekent dit rapport voor de praktijk? Het is in eerste instantie de bedoeling dat de waarden, en de waarden- en normenstelsels worden vertaald naar de cursus Maatschappelijke Oriëntatie. Ze moeten de leidraad vormen voor het hoofdstuk over waarden en normen in deze cursus. Daarvoor moet het nog vertaald worden in een praktijkboek. Het zou interessant zijn om daarbij rekening te houden met de praktijkervaring die voorhanden is. Wat me hierbij opvalt, is dat het praktijkboek vaak wordt voorgesteld als een soort catechismus voor nieuwkomers of allochtonen. Dit moeten ze aanvaarden en uit het hoofd leren waarna wij – wie dat ook moge zijn – hen aanvaarden in onze samenleving. Ik geloof niet dat het zo eenvoudig is. Enkel de wet is bindend. Voor het overige kunnen we alleen wetten en sociale normen in een gemeenschappelijk kader van normen en waarden plaatsen. Op die manier brengen we het gemeenschappelijke naar voren, informeren we de mensen en gaan we de dialoog aan. Het zou jammer zijn om dit document te gebruiken als basis voor een examen. Dat zou nutteloos zijn.

Ten tweede moeten we met dit rapport aan de slag in de hele samenleving. Ik ben blij dat minister Keulen met dit rapport naar de sociale partners en het onderwijs zal trekken. Want ook hier zijn een aantal waarden en normen niet vanzelfsprekend. Hoeveel Vlamingen vinden het homohuwelijk evident? Hoeveel Vlaamse mannen nemen een gelijkwaardig aandeel in het huishouden voor hun rekening? Hoeveel vrouwen zijn universiteitsprofessor? Het verbod op discriminatie en racisme is niet alleen een belangrijke basiswaarde, maar is ook wettelijk verankerd. In Europese

onderzoeken scoren wij altijd heel slecht. Als we een examen invoeren voor allochtonen en nieuwkomers, moeten we dat eigenlijk ook doen voor autochtonen. Er zullen er waarschijnlijk niet veel slagen.

Is dat een reden tot pessimisme? Neen. Het is ook geen reden om normen en waarden aan de kant te schuiven. Het is niet omdat de wet wordt overtreden, dat we de wet moeten afschaffen. Het kan wel een reden zijn tot actie en bescheidenheid. Het wordt vaak voorgesteld alsof de waarden en normen uit dit rapport evident zijn voor alle autochtonen en verworpen worden door de allochtonen. Niets is minder waar. Ik hoop dat dit rapport bijdraagt tot meer nuance. Het is belangrijk om de gemeenschappelijke waarden naar voren te schuiven en te gebruiken als een richtinggevend lichtbaken voor iedereen.

Het is interessant en boeiend om het over waarden en normen te hebben. Ik hoop dat het nuttig zal zijn voor de cursus Maatschappelijke Oriëntatie. We mogen niet vergeten dat integratie – voor mij is dat gelijkwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving – niet alleen om waarden en normen gaat. Belangrijker daarin is uitsluiting tegengaan en aan gelijke onderwijs- en werkkansen werken. We mogen niet vergeten dat we daar nog heel hard aan moeten werken.

Professor Etienne Vermeersch: Enige tijd terug was er opschudding over enkele zware incidenten in de politiezone Rupelstreek. De voorzitter van die zone heeft me toen gevraagd een bijdrage te leveren tot het stimuleren van deontologisch en ethisch denken in dat korps. Deze tekst heeft mij daarbij aanzienlijk geholpen. Ik zeg dat alleen maar om duidelijk te maken dat deze tekst zowel voor allochtonen als voor autochtonen nuttig kan zijn. Ik moest die tekst enkel aanpassen aan de specifieke knelpunten voor politiemensen. Hier moeten we de tekst aanpassen aan de specifieke knelpunten veroorzaakt door allochtonen of aan de knelpunten waarmee zij geconfronteerd worden.

Eén van de basisnormen – die universeel aanvaard is – is de gulden regel, die in de woorden van Confucius als volgt luidt: “je mag een ander niet aandoen wat je niet zou willen dat de andere jou aandoet”. In het evangelie volgens Lucas luidt het als volgt: “Doe voor een ander wat je zou willen dat de andere voor jou doet”. De Profeet zegt in een hadith het volgende: “Niemand kan echt gelovig zijn wanneer hij voor zijn broeder niet wenst wat hij voor zichzelf wenst”. Met

deze universele norm raken we al een heel eind ver. Deze norm kan verder uitgediept worden. Belangrijk is dat een groot aantal normen gemeenschappelijk zijn. Het zou een mooie oefening zijn om een vijftigtal hadiths van de Profeet te zoeken waarin we onze normen terugvinden.

We hebben een onderscheid gemaakt tussen wettelijke en sociale normen. Enkel de wettelijke normen zijn afdwingbaar. Sommigen definiëren integratie als het respecteren van de wettelijke normen. Volgens mij is dat onjuist. Wie in een bepaalde cultuur terechtkomt, moet nagaan welke sociale normen, algemeen aanvaarde normen en ongeschreven regels er gelden. In China en Zuid-oost-Azië is hondenvlees eten gebruikelijk. In Vlaanderen zou niemand een Chinees restaurant aanvaarden dat hondenvlees serveert. Er is geen wet over het eten van hondenvlees, maar dat zou hoe dan ook stuitend zijn. Dat toont aan dat er sociale normen zijn die we moeten respecteren, ook al liggen ze niet vast in een wet. Het is wel zo dat we over dergelijke normen in dialoog moeten treden. We mogen die normen niet van bovenaf opleggen. We moeten erover in dialoog gaan en meestal zullen we erin slagen elkaar te overtuigen.

Een aantal normen en gebruiken zijn uitermate belangrijk, maar worden niet door de wet opgelegd. Kinderen naar de kleuterklas sturen is van kapitaal belang. Als we mensen in dialoog uitleggen welke achterstand hun kinderen zullen oplopen door ze niet naar de kleuterklas te sturen, zal dat veel mensen overtuigen hun kinderen wel te sturen. Het zou natuurlijk nog beter zijn mocht de decreetgever dat doen, maar de decreetgever is niet altijd even vlug.

De cursus Maatschappelijke Oriëntatie mag geen cursus zijn waarin men zomaar doceert. De deelnemers moeten de kans krijgen met elkaar en met de cursusbegeleider te discussiëren. Ze moeten samen zoeken naar het positieve in de normen en naar redenen om ze al dan niet aan te nemen. Als het respect voor ouders en grootouders van groot belang is in een bepaalde cultuur, mogen we niet zeggen dat ze dat moeten laten vallen omdat het in Vlaanderen niet zo belangrijk is. Integendeel: wat positief is moeten we behouden. De apostel Paulus zegde: "Onderzoek alles en behoud het goede."

III. BESPREKING

De heer Wim Van Dijk: Ik ben verheugd dat we nu over een tekst beschikken waarmee we aan de slag kunnen. Voor de zeven commissieleden is het debat

achter de rug. Voor ons en voor de hele samenleving kan het debat nu starten. Het is een doorwrochte tekst. Soms heel filosofisch. Soms juridisch. Meestal diepgaand. Soms ook ideologisch gekleurd. Er zal misschien weinig discussie zijn over de basiswaarden, maar uit de inhoud die eraan wordt gegeven blijkt een ideologische stelling. Dat is niet erg, mits we daarover van mening mogen verschillen en er ruimte blijft voor discussie.

Ik hoop dat deze tekst het onderwerp wordt van een breed debat. De tekst is weliswaar het werk van zeven heel wijze mensen, maar daartegenover staat dat deze tekst het werk is van maar zeven mensen. Zeven andere mensen hadden een tekst geschreven die voor drie vierde gelijklopend was, maar tegelijk andere accenten had gelegd. Ik kan me zo een aantal academici voor de geest halen die een heel andere tekst hadden geschreven.

Deze tekst moet het voorwerp worden van een debat. Bij het opstellen van de cursus Maatschappelijke Oriëntatie moet niet alleen rekening gehouden worden met de tekst, maar met het hele debat. Anders zouden we te eng bezig zijn. We moeten naar alle stemmen luisteren.

In de tekst wordt gewerkt met een gemeenschappelijke sokkel of grootste gemene deler. Volgens mevrouw Charkaoui is dat de grote waarde van deze tekst. We moeten er wel op letten dat de sokkel niet te smal wordt. Ik vind dat men had moeten uitgaan van de eigen waarden en normen. Men had moeten uitgaan van een leidende cultuur waaraan de nieuwkomers zich moeten aanpassen. In een interview zegde minister Keulen dat deze aanpak in het buitenland mislukt is. Dat is een pragmatisch argument. Ik denk echter dat de commissie en de minister ook uit principe voor een gemeenschappelijke sokkel hebben gekozen.

De tekst had tot meer duidelijkheid moeten leiden. In Rotterdam heeft men een vergelijkbare oefening gemaakt en die heeft geleid tot een burgerschapscode. In Rotterdam is men ook begonnen met een gemeenschappelijke sokkel. Sommige passages zijn te relativistisch en vrijblijvend. Ze bieden te weinig houvast.

Het is de evidentie zelve dat juridische normen gerespecteerd moeten worden. De sociale normen zijn ook heel belangrijk en precies daar merken we nogal wat knelpunten. Veel maatschappelijke wrijvingen zijn het gevolg van onze sociale normen. De sociale normen zijn niet afdwingbaar, hoor ik. Dat klopt maar als we

afdwingbaar als juridisch afdwingbaar interpreteren. Ze zijn wel sociaal afdwingbaar. Niemand zou nog gaan eten in een Chinees restaurant dat hondenvlees serveert. Op die manier wordt de sociale norm wel afgedwongen. Is dat slecht van alle mensen die dat restaurant boycotten? Ik denk het niet.

Door middel van sociale druk kunnen we sociale normen afdwingen. In het eindverslag had men duidelijker moeten omschrijven welke sociale normen voor ons wenselijk zijn. In Rotterdam heeft men dat gedaan. Men heeft iedereen gevraagd elkaar daarover aan te spreken. Dat is een vorm van sociale druk.

Het eindverslag had verder kunnen gaan. Schrijven dat we daarover moeten dialogeren, is iets te gemakkelijk. Wie in dialoog treedt, heeft een eigen mening. Die eigen mening verdient meer aandacht in het eindverslag.

Het stuk over het burgerschap vind ik het meest ideologisch gekleurde. De notie van het burgerschap is juridisch niet echt afgebakend. Burgerschap wordt tegenover nationaliteit geplaatst. Burgerschap krijgt een positieve connotatie. Nationaliteit een negatieve. Burgerschap is open en ideaal voor de toekomstige samenleving. Nationaliteit is defensief en afgrenzend. De discussie over nationaliteit is nog niet afgerond in onze samenleving. Wij zijn niet de enige fractie die grote problemen heeft met de versoepeling van de nationaliteitswetgeving. In het eindverslag wordt daar al positie over ingenomen. Ik vind dat niet helemaal gepast.

De heer Sven Gatz: Zonder te willen provoceren moet het me toch van het hart dat dit voor een liberaal een hoogdag is. Ik gebruik liberaal niet in de partijpolitieke betekenis van het woord, maar in de filosofische betekenis. Dit rapport past in het liberaal emancipatorische gedachtegoed.

Ik ben verheugd dat het gedachtegoed van de voorbije drie eeuwen de basis vormt van dit rapport. In de negentiende eeuw werden deze ideeën overgenomen in allerhande grondwetten. In de twintigste eeuw in internationale verdragen.

Het rapport is een theoretisch rapport, maar theorie is af en toe nodig. Een basis als deze is zonder meer noodzakelijk. Het is een theoretisch rapport, maar het biedt tegelijk een duidelijk kader voor de praktijk. De vijf hoofdwaarden bakenen een speelveld af. Er is interactie tussen de hoofdwaarden. Zowel allochtonen als autochtonen kunnen zich concrete zaken voorstellen bij die hoofdwaarden. Wie de rel

over de cartoons enkel benadert vanuit de hoofdwaarde 'vrijheid', heeft een ander beeld dan iemand die de rel benadert vanuit de hoofdwaarde 'vrijheid en respect'.

De commissie had kunnen kiezen voor cultuurrelativisme. Gelukkig is dat niet gebeurd want het had tot totale chaos geleid. De commissie had voor de eigen Vlaamse normen en waarden kunnen kiezen. Dat zou een nobel beginpunt kunnen zijn. Alleen vrees ik dat het snel zou leiden tot beklemmend particularisme.

Ik ben heel blij dat men niet voor een catechismus heeft gekozen. We kunnen de werkelijkheid niet in een boek vatten aan de hand van ogenschijnlijk eenvoudige vragen en antwoorden. Er is gekozen voor een fijn raderwerk of een systeem van 'checks and balances'. Zoals onze democratie zelf is. Ik feliciteer de leden van de commissie met hun werk.

Mevrouw Michèle Hostekint: Ik feliciteer de commissie met dit rapport.

De belangrijkste aanbeveling staat op bladzijde 15. Waarden en normen krijgen meer aandacht als ze verweven zijn in het geheel van de cursus en het traject, dan wanneer ze een afzonderlijk onderdeel vormen. De commissie pleit voor een inclusieve en transversale aanpak van waarden en normen in de cursus Maatschappelijke Oriëntatie en in het onthaaltraject. Mijn fractie is het daar volledig mee eens. Bij uitbreiding geldt dat voor het volledige inburgerings-, diversiteits- en gelijkekansenbeleid. Waarden en normen zijn nu eenmaal geen geïsoleerde gegevens. Ze krijgen pas echt betekenis wanneer ze worden toegepast in de praktijk. Waarden en normen leren we niet uit een boekje in een hoekje, maar door deel te nemen aan de samenleving.

Wat baat een cursus Maatschappelijke Oriëntatie als je achteraf geen kansen krijgt of neemt? Zo'n cursus is nutteloos al er geen maatschappelijke participatie op volgt. Als nieuwkomers merken dat inburgeringstrajecten tastbare resultaten opleveren, zullen ze eraan deelnemen. Zo niet zullen ze er enkel pro forma aan deelnemen om zich achteraf in de eigen gemeenschap terug te trekken. Zonder participatie of gelijke kansen op participatie blijft zo'n cursus theorie en verspilling van energie en tijd. Het centrale beleidsdoel is en blijft voor ons hogere participatie.

De heer Van Dijck betreurt het dat is uitgegaan van een smalle sokkel van normen en waarden in plaats van de eigen normen en waarden. Ik veronderstel dat hij daarmee de waarden en normen van de Vlamin-

gen bedoeld. Ik vind dat raar omdat de waarden en normen die in het rapport naar voren worden geschoven, wel degelijk onze waarden zijn.

De geloofwaardigheid van inburgering en van het inburgeringstraject is sterk afhankelijk van de vraag of autochtonen door hun gedrag bewijzen dat zij die waarden en normen ook ten volle beleven. Niemand mag geconfronteerd worden met xenofobie, racisme en discriminatie. De gemeenschappelijke waarden en normen moeten voor allochtonen en autochtonen een richtinggevend lichtbaken zijn.

De heer Dirk De Cock: Ik dank de heer Bossuyt voor zijn overzicht van de inzichten. Mevrouw Charkaoui en de heer Vermeersch dank ik voor het accent op de nuance. Ik vind dat belangrijk omdat nuance nodig is.

De geschetste waarden en normen zijn veeleer universeel dan westers of eigen. Het zijn als het ware de idealen van de Franse revolutie aangevuld met respect en burgerschap. Dat burgerschap was eigenlijk al aanwezig in de Franse revolutie. Uiteindelijk noemde men zichzelf en elkaar toen 'citoyens'.

De Vlaamse samenleving is divers. Toch is er een grondtoon: mensen maken deel uit van één of meer subculturen. Onze maatschappij is de voorbije decennia weggeëvolueerd van de mainstream. Ook voor de allochtonen is er niet zoiets als één gemeenschappelijke noemer. Dat merk ik in dit document. Er is een heel brede waaier van culturen en subculturen bij de allochtonen.

Dit rapport is de grondstof voor één of meerdere cursussen over maatschappelijke oriëntatie. Dit document is heel belangrijk voor de nodige nuance. Vanmorgen zegde de heer Tarik Frahi dat hij – opgegroeid in het landelijke Bornem – een cultuurschok beleefde toen hij als 17-jarige in Mechelen terechtkwam. Ik kan me goed voorstellen dat men in Antwerpen andere accenten zal leggen in deze cursus dan in meer landelijke gebieden.

Op bladzijde tien wordt niet heel zorgvuldig omgegaan met het begrip etnisch-culturele minderheden. Tussen haakjes plaats men allochtonen, maar het decreet inzake etnisch-culturele minderheden definieert etnisch-culturele minderheden als allochtonen, woonwagengewoners, vluchtelingen en asielzoekers.

De heer Bart De Wever: De reden voor dit document is de noodzakelijke uniformering van de cursus Maatschappelijke Oriëntatie. Uit een hoorzitting met

de Inspectie van Financiën is mij bijgebleven dat er problemen zijn op dat vlak. Er werden opmerkingen gemaakt over de verschillende inhoud en het verschillende aantal uren. De nood aan professionalisering van de sector is nijpend. Vanuit pedagogisch oogpunt en in het licht van gelijkheidsbeginsel is sturing van bovenaf belangrijk om tot een gelijkwaardig aanbod te komen.

Ik heb een aantal van die cursussen bijgewoond. Ik zeg niet dat de inhoud arbitrair is, wel dat men er het beste van probeert te maken. De inhoud is afhankelijk van de lesgever. Ik heb een cursus bijgewoond over het socialezekerheidsrecht. Ik heb een en ander opgestoken dat niet tot mijn parate kennis behoorde.

Ik dank de minister voor zijn moedige keuze voor normen en waarden. Dat is geen evidente keuze. De tendens is om normen en waarden als conservatief te beschouwen. In Vlaanderen is conservatief een scheldwoord. Het is een debat dat we moeten vermijden. De heersende stelling is dat we normen en waarden moeten herleiden tot de juridische normen. In De Standaard schreef de heer Marc Reynebeau dat het volstaat een wetboek te lezen om onze normen en waarden te kennen. Wie zich daar niet aan houdt, wordt door de politie op de vingers getikt. Sociale normen zouden sociale bevoogding zijn. Sociale controle is onaanvaardbaar wegens inperking van de individuele vrijheid.

Ik dank de leden van de commissie omdat ze deze opdracht hebben aanvaard. Een moedige keuze maken is één zaak. Die keuze uitwerken is een andere zaak. Er zijn grote denkers die vergelijkbare opdrachten hebben aanvaard maar niet tot een goed einde konden brengen.

Sociale controle en zelfcontrole verdwijnen. Ik ben me daar bewust van en – als conservatief – betreur ik dat. Alleen weet ik niet wat daaraan gedaan kan worden. Het gevaar daarvan is dat praten over normen en waarden tot vaagheid leidt, dat we ons moeten beperken tot gemeenplaatsen die niemand betwist en dat we het moeten hebben over wel omschreven juridische normen.

Het beschikkende gedeelte van de tekst is eigenlijk een cursus over de 'Verlichting'. De vijf waarden zijn de principes van de Franse Revolutie. Respect en burgerschap staan daar los van. Het zijn geen rechten maar attitudes. Ze vormen een kader waarin iedereen die tot onze maatschappij behoort de kans krijgt de vijf waarden efficiënt te beleven. Zonder respect en burgerschap komen deze waarden in conflict

met elkaar. In welke mate kunnen we een individu – zowel allochtoon als autochtoon – verplichten tot de Verlichting? In ons handelen moeten we de juridische normen respecteren. In ons denken is dat volgens mij onmogelijk. Ik ben zelf sceptisch over de mogelijkheid om mensen daartoe te brengen door middel van scholing. Ik geloof helemaal niet dat kennis automatisch leidt tot goed gedrag. “Ouvrir une école c’est fermer une prison.” Inburgeren is gelijk aan een school openen. Er zijn nog nooit zoveel scholen geweest. Er zijn ook nog nooit zoveel gevangissen geweest. En ze zitten overvol. Deze link is niet automatisch. Dat is een verkeerd vooruitgangsgeloof. Dat schuilt achter deze opdracht. Dat speelt deze opdracht parten. Zeker als we het hebben over nieuwkomers die in een volledig andere context zijn opgevoed. Context en traditie zijn voor een conservatief als ik minstens even belangrijk als scholing.

We hebben echter geen andere keuze dan het te proberen. We moeten proberen iedereen op onze sokkel te krijgen. Wel wetende dat onze sokkel heel glibberig en voortdurend in beweging is. De politiek moet dat proberen te sturen. De politiek moet voor de dynamiek zorgen waarin dat gebeurt. De reden waarom we hier zitten is dat deze dynamiek – die meestal over drie generaties loopt – problematisch is voor de laatste immigratiegolf. Er is maatschappelijke onvrede over ontstaan.

Eigenlijk mogen we dit debat niet los van het migratiedebat voeren. Inspanningen leveren om nieuwkomers op onze sokkel te krijgen, houdt rechtstreeks verband met de vraag welke nieuwkomers we moeten toelaten. De heer Juliaan Van Acker schrijft vandaag in De Standaard dat het absurd is om nog analfabete nieuwkomers toe te laten. Ik ben het daar niet mee eens, maar vind wel dat we daar eens heel goed moeten over nadenken.

In de inleiding lees ik dat het systeem van waarden en normen uitgebreider wordt naarmate de maatschappij complexer wordt. Ik betwist deze stelling. De basiswaarden hangen niet af van de complexiteit van een samenleving. Ze kunnen constant blijven, hoe complex een samenleving ook wordt. De juridische normen afgeleid uit de waarden worden wel complexer naarmate de interacties binnen de samenleving grootschaliger worden. Dat zegt echter niets over de basiswaarden. In een traditionele samenleving en in onze post-materialistische samenleving zijn dat eigenlijk dezelfde.

Bijgevolg geloof ik niet dat normen en waarden ontstaan als concrete oplossing voor problemen

waarmee een samenleving geconfronteerd wordt. Als godsdienstvrijheid een waarde is afgeleid uit de godsdienstoorlogen, vraag ik me af hoe de godsdienstoorlogen ontstaan zijn. Wellicht vanuit het idee dat verschillende opinies mogelijk moeten zijn. De verbeterde strijd tegen de slavenhandel heeft geleid tot een radicale afwijzing van slavenhandel. Is het niet andersom? Heeft het afwijzen van de slavernij geen aanleiding gegeven tot die strijd?

Ik denk niet dat ik aan het vitten ben. De tekst zegt dat de maatschappij waaruit nieuwkomers komen deze problemen niet gekend heeft en er daardoor andere normen en waarden op nahoudt. Afrika kampt al langer met slavernij dan Europa. Slavernij bestaat er nu nog. Maar blijkbaar vindt men dat in Afrika niet zo problematisch als in Europa.

De Verlichting duurt al zo’n 200 jaar in Europa. Ze bepaalt al zo lang onze normen en waarden. Andere samenlevingen hebben dat proces niet meegemaakt. De commissie veegt dat onder de mat van het historische determinisme. Dat is onterecht.

In de volgende paragraaf van de inleiding zegt u: “Als de nieuwkomers naar hier komen, moeten ze beseffen dat de normen en waarden die hier gangbaar zijn, noodzakelijk zijn voor het functioneren van onze maatschappij en dat men dus respect moet opbrengen voor die waarden en normen, althans die normen die goed gemotiveerd zijn en een algemene erkenning genieten”. Dat vind ik zeer problematisch, in het licht van het voorgaande. Door wie moeten die normen gemotiveerd zijn? Dat is een van de belangrijkste problemen van de laatste 200 jaar: wie motiveert deze normen? De juridische normen motiveren wij, de parlementsleden. Maar wie motiveert de sociale normen? We weten sinds Nietzsche dat God dood is, maar wie is er in de plaats gekomen? Nietzsche heeft dat niet als een vreugdekreet gelanceerd maar als een oproep tot verantwoordelijkheid aan de mens, die op eigen kompas vaart en zich dus de vraag moet stellen wie er aan het roer staat en of er eigenlijk nog wel iemand aan het roer staat. En opnieuw is het die conservatief in mij die die vraag ook stelt: staat er eigenlijk nog wel iemand aan het roer? Wat is ‘algemene erkenning’? Wie bepaalt dat? En hoeveel erkenning moet dat dan zijn om een waarde te laten respecteren? En is dit zelfs geen ontkenning van wat u zelf poneert: is de eigenheid van een democratische rechtsstaat niet precies het respect voor waarden die slechts door minderheden van de bevolking worden gehanteerd? Is dat niet de sterkte van een democratie?

Het is helemaal geen sterk nummer om waarden en normen te respecteren die algemeen worden erkend: dat is de evidentie zelf. Maar hoe ga je om met waarden waar bijvoorbeeld maar tien percent van de mensen in gelooft?

Dat is voor nieuwkomers een zeer belangrijke vraag want u zegt: “Dat betekent niet [...] dat men alle eigen waarden moet laten vallen”. Het woord ‘alle’ vind ik zeer interessant: sommige dus wel. Welke? Wie gaat daar over beslissen? Het voorbeeld dat u geeft, vind ik flauw. U zegt dat nieuwkomers vaak een grotere waarde hechten aan de zorg voor ouders en grootouders. Is dat waar? Ik geloof dat niet: het is niet omdat een samenleving andere sociale organisatievormen heeft bij de zorg voor ouderen, dat die praxis uitgaat van een grotere waarde van de zorg voor ouderen, die wij anders zijn gaan organiseren. Hier doet u opnieuw aan vergoelijking, door er precies iets uit te halen wat voor ons een positieve connotatie heeft. U had beter andere voorbeelden aangehaald, van waarden die door de grote meerderheid hier misschien iets minder geapprecieerd worden. Stel: een koppel verneemt dat hun achttienjarige zoon homoseksueel is. Ze komen hun wettelijke verplichtingen na maar wijzen hun zoon wel de deur en verbreken elke affectieve band. Dat gedrag zal waarschijnlijk geen algemene erkenning genieten maar het gaat wel om een waarde die je kunt motiveren. De grote vraag is dan: hoe gaan we daar dwingend mee om en wie beslist daarover? Hebben we respect voor die attitude? Moeten we op basis van dit rapport dit soort gedrag veroordelen? Dat is mij totaal niet duidelijk.

Dan kom ik bij uw algemene uitgangspunten. In de eerste paragraaf lees ik: “Bij het contact tussen mensen van uiteenlopende culturen is de aandacht voor waarden en normen belangrijk. Dat geldt [...] voor etnisch-culturele minderheden (allochtonen) [...]”. Maar allochtonen zijn geen minderheden, het zijn inwijkelingen. Een minderheid is een historisch-culturele groep die meestal over een eigen grondgebied beschikt en die door de loop van de geschiedenis in een staatkundig ander geheel is terecht gekomen. De enige minderheid in België is de Duitstalige Gemeenschap.

U zegt dat ook de autochtonen maar eens de vraag moeten stellen of hun normen- en waardepatronen geschikt zijn. Daarin geef ik u gelijk. Maar u moet dat niet verenigen tot de confrontatie met de andere en het andere. Dat is een pars pro toto. Een samenle-

ving maakt voortdurend die dynamiek door, los van de confrontatie met de anderen. Die is daar absoluut niet noodzakelijk voor. Er zijn samenlevingen ten onder gegaan aan het onvermogen om dynamisch te zijn in hun normen- en waardepatroon. Zo heeft de Vikingkolonie op Groenland 400 jaar bestaan naast de Inuit, die hun manieren en waarden aanreikten om in die omgeving te overleven. Ze hebben die nooit gekopieerd, ze zijn daar finaal aan ten onder gegaan. Er zijn echter ook voorbeelden van samenlevingen die zonder enige confrontatie met het andere die oefening wel met zeer groot succes hebben gemaakt.

Ik weet niet of u dat op die manier poneert maar ik denk het wel. Dat leid ik af uit de volgende paragrafen, die mij danig in het verkeerde keelgat zijn geschooten. U zegt niet alleen dat het belangrijk is om uit de confrontatie van autochtonen en allochtonen af te leiden wat er van het normen- en waardepatroon nog past en wat niet. U zegt zelfs dat we moeten bekijken welke normen en waarden we moeten gaan uitdenken om een samenleving in diversiteit succesvol te laten verlopen. Daar overschrijdt u uw opdracht schromelijk. Het doet me denken aan de Robespierre, die van achter zijn bureau een normen- en waardestelsel heeft geschreven waarin volgens hem de verlichte samenleving in Frankrijk moest gaan functioneren. Als u daar vervolgens als commissie ook nog gaat op toezien, dan bent u een ‘Comité de Salut Public’, dat effectief gaat beoordelen welke groepen er normen- en waardestelsels gaan hanteren die al dan niet nuttig zijn voor de multiculturele samenleving. Dat is niet aan de orde.

In punt 2, verschillen en veranderlijkheid van waarden, is uw stelling dat de erkenning dat waardebeleving individueel en per groep verschillend is, en het gedrag dat daaruit wordt afgeleid uiteraard ook, een waarde op zich is. Daar ben ik het helemaal mee eens. Maar dat lijkt me in contrast te staan met wat ik daarboven lees: dat de waarden voldoende gemotiveerd en algemeen aanvaard moeten zijn. Dat is dus niet zo: de verschillen zijn een waarde op zich.

Wat de juridische en sociale normen betreft, zegt u in de laatste paragraaf, over de verandering van wetgeving: “Lange tijd was de wetgeving in België discriminerend tegenover de vrouw. Men heeft in dergelijke situaties het recht te streven naar een andere wetgeving.” Ik mag hopen dat men in elke situatie dat recht heeft, en niet alleen in situaties waar die verandering volgens u voortspruit uit normen en waarden die goed gemotiveerd en algemeen erkend zijn. De nega-

tionismewet bijvoorbeeld is vanuit een zeer vrome motivatie goedgekeurd, ook vanuit de strijd tegen discriminatie, maar ik vind ze een bijzonder slechte wet die intellectueel onverdedigbaar is. Ik heb het recht om naar en verandering van die wet te streven.

Mevrouw Cathy Berx: Ik sluit mij aan bij de lof aan het adres van de minister. Hij bracht de moed op deze opdracht te geven. Het uitgangspunt om voort te werken op normen en waarden, is zeer verstandig. Het is een erg knap werkstuk geworden, ook al zijn enkele standpunten betwistbaar. Maar misschien zijn tijdens de bespreking nog wijzigingen mogelijk, dat moet de verdere opvolging uitwijzen.

Het voorliggende document – al dan niet aangepast – is niet alleen bruikbaar in de cursus Maatschappelijke Oriëntatie, maar ook in het leerplichtonderwijs. Burgerschap stimuleren is een item in de beleidsbrief Onderwijs, wat een aanknopingspunt biedt.

Ik maakte ook een vergelijking met het eindverslag van de commissie Interculturele Dialoog van de federale overheid en er blijken nogal wat verschillen te zijn. Zo worden in de federale tekst heel veel kanttekeningen geplaatst bij het voornemen van de Vlaamse overheid om het recht op een sociale woning te koppelen aan de bereidheid om Nederlands te leren, terwijl hier nadrukkelijk gesteld wordt dat ook sociaal-economische grondrechten aan specifieke plichten kunnen gekoppeld worden.

Wat staatsburgerschap betreft, gaat de tekst misschien te ver in de positieve waardering van openheid. De discussie over de snel-Belgwet en het migratiebeleid had opgenomen mogen worden zonder specifiek die keuze te maken.

Opvallend is ook dat in het federale rapport het woord middenveld niet voorkomt, terwijl hier gezegd wordt dat het middenveld steun en aanmoediging vanwege de overheid verdient omdat participatie gedeeltelijk over het middenveld verloopt. Beleving van normen en waarden gebeurt binnen concentrische cirkels, te beginnen met het gezin.

De nota vraagt aandacht voor actief pluralisme. In welke mate is die passage te rijmen met beschouwingen over de sociale norm en waarde om zo weinig mogelijk uit te komen voor de eigen godsdienst – want dat staat er en niet: levensbeschouwing. Waarom is uitkomen voor bijvoorbeeld een vrijzinnige levensbeschouwing dan minder problematisch?

Waarom voegde men in interviews aan de vaststelling van de genoemde sociale waarde nog een positieve appreciatie toe? Kan explicieter of minder problematisch omgaan met godsdienst geen verrijking van de samenleving zijn? De Antwerpse chassidim zorgen toch niet voor problemen omdat ze hun godsdienst niet louter naar de privé-sfeer verbannen? Cruciaal is wel dat werd opgenomen dat de vrijheid van godsdienst ook inhoudt dat men de vrijheid heeft om een godsdienst af te vallen. Maar het blijft van belang dat men niet verkrampt omgaat met maatschappelijk engagement op basis van een levensbeschouwing.

Zeer duidelijke uitspraken op bepaalde punten dragen mijn waardering weg. Zo zegt de commissie ferm dat illegaliteit niet kan worden geduld. Ook goed is dat een aanzet wordt gegeven tot verder debat zonder definitieve uitspraken. Het statement dat ouders de plicht hebben hun kinderen te stimuleren goed te studeren, moet kunnen. Punt is natuurlijk hoe we verder omgaan met wie dat niet doet.

De aandacht voor het probleem van de solidariteit voor mensen op pagina 23 vond ik zeer relevant. Ligt die solidariteit in het land waar men leeft en samenwoont of in het land van herkomst? De onzekerheid daarover is juist iets wat veel mensen bang maakt. Waarvoor kiest men als het erop aankomt?

Vrije partnerkeuze wordt als waarde naar voren geschoven, maar waarom werd geen link gelegd met problematische vormen van gezinshereniging en -vorming? Die discussie is nochtans nodig.

Voorts moet de discussie over inburgering verbonden worden met het migratiebeleid, waarvoor weliswaar de federale overheid bevoegd is. Vlaanderen beschikt over een aantal hefbomen. Zo is het nakomen van de nationale wetgeving inzake inburgering een mogelijke voorwaarde voor gezinshereniging. De richtlijn daarover laat die koppeling toe en Vlaanderen kan dat op de agenda van de omzetting van de richtlijn zetten.

Nieuwkomers mogen ook een aantal misbruiken zoals sociale fraude niet overnemen. Maar die zouden er natuurlijk niet mogen zijn om te beginnen. Verder mis ik ook waarden als het eergevoel om zelfstandig een inkomen te verwerven via arbeid. Dat had men ook bij de vrijheden kunnen opnemen, net zoals zelfcontrole.

Opvallend vond ik de overdreven aandacht voor dierenwelzijn. Is dat nu zo cruciaal?

Mevrouw Hostekint vindt het instrument maatschappelijke oriëntatie problematisch als er geen vervolg op komt in een gelijkekansenbeleid. Uiteraard mag etnisch-culturele achtergrond geen rol spelen in het al dan niet opnemen van een maatschappelijke rol, maar men moet zich ervoor hoeden de problemen op het vlak van onderwijs en werk louter te wijten aan een gebrek aan kansen. Want dan verschaft men mensen een alibi om zelf hun leven niet in handen te nemen en gaan ze zich terugplooien op hun eigen gemeenschap, terwijl er in de samenleving wel degelijk veel kansen en mogelijkheden zijn.

Mevrouw Vera Dua: Ook ik vind dit een zeer interessante oefening. Men is erin geslaagd een tekst te produceren die de basis kan vormen voor een debat, al moet dit uiteraard nog gevoerd worden. De invalshoek blijft wel vrij theoretisch al refereert men hier en daar aan concrete dingen. Hoe theoretischer een tekst, hoe minder controverser en hoe meer consensus.

Het is goed dat men betrokken is van gemeenschappelijkheid. Discussies over de multiculturele samenlevingen vervallen vaak in een wij-en-zijdenken. Dat is hier deels ook zo, maar minder. Interessant is ook dat men de veranderlijkheid van waarden en normen in de kijker zet. Dat doet een aantal verschillen relativeren. Sommige evoluties gaan erg snel.

Als men hiermee vooruit wil, is geloofwaardigheid een essentieel element. Deze tekst moet ons doen reflecteren over het functioneren van onze samenleving. Die is niet ideaal, want hoe goed beantwoordt zij zelf aan de beschreven waarden en normen? We moeten dit ook als hefboom gebruiken om een aantal dingen die bij ons verkeerd lopen, eindelijk te veranderen. De vrijheid en de gelijkheid blijken bijvoorbeeld te falen op de arbeidsmarkt. De samenleving faalt eveneens als men de onderwijsresultaten bekijkt. Dat maakt ons verhaal over gemeenschappelijke waarden niet geloofwaardig ten aanzien van nieuwkomers.

De tekst moet nu vertaald worden naar concreet materiaal dat bruikbaar is voor wie op het terrein het integratiebeleid uitvoert. Bij de voorstelling van het document suggereerde men ten onrechte dat er nog niets bestaat. Men stelde het voor alsof integratiecentra zich tot vandaag bezig houden met het aanleren van het recept voor witlof met hesp. Dat is niet waar, wat niet wegneemt dat er wellicht nood is aan een theoretisch luik.

De uitspraak van de voorzitter met een soort aanbeveling over het dragen van een hoofddoek illustreert ofwel dat de volgende oefening niet gemakkelijk zal zijn, ofwel ging het om een vermijdbare uitschuiver. In elk geval was het geen gelukkig signaal. De discussie daarover vereist immers respect en nuance.

Ik hoop dat de minister het rapport niet alleen zal gebruiken voor de concrete invulling van de cursus maar ook voor het vergroten van de geloofwaardigheid van de ontvangende samenleving.

Minister Marino Keulen: Het statuut van de tekst is voor mij heel duidelijk: dit is een leidraad, een blauwdruk van de nieuwe uniforme cursus Maatschappelijke Oriëntatie die we volgend jaar definitief willen lanceren. De tekst is niet amendeerbaar. Maar het debat dat we er hier en met de samenleving over voeren, kan eventueel mee in het handboek worden verwerkt. Het gaat om een handleiding om te komen tot een uniform handboek Maatschappelijke Oriëntatie waar ook de sector zelf om vraagt.

Ook bij de nieuwkomers zelf bestaat een grote behoefte aan de cursus Maatschappelijke Oriëntatie. Ze willen weten binnen welk kader ze moeten functioneren. We moeten die waarden en normen allemaal trachten na te komen en in de praktijk om te zetten. We krijgen dat ook al mee in het onderwijs en de opvoeding. Maar dat doet niets af van de gemeenschappelijke waarden en normen, die eigenlijk het fundament zijn waarop onze pluralistische samenleving is gebouwd. In die zin zijn die superieur omdat ze precies de diversiteit toelaten. Men kan maar anders zijn in de mate dat er ook gemeenschappelijkheid is, want anders is anders zijn bedreigend.

De leden van de commissie hebben een bevattelijk werkstuk afgeleverd. Hun achtergrond staat er borg voor dat ze de essentie aan bod hebben laten komen.

Professor Rik Torfs: De heer Van Dijck zei enerzijds dat de sociale normen onvoldoende afdwingbaar worden gesteld en anderzijds dat we misschien te veel de nadruk leggen op de notie burgerschap ten koste van de nationaliteit, die op zichzelf een betwist punt zou blijven. Wij blijven het belang van de nationaliteit inzien maar we beseffen wel het verminderde sociale belang daarvan: in een globaliserende samenleving heb je daarnaast ook meer de notie burgerschap. Maar er bestaat juist een positief verband tussen enerzijds het promoten van niet alleen juridische maar ook sociale normen en anderzijds het stimuleren van de notie burgerschap. Anders

dan de nationaliteit, die veel dichter is verbonden met directe rechten en plichten, gaat burgerschap immers meer in de diepte en kan ze ook meer op het sociale vlak ingrijpen. Als we het over burgerschap hebben, behandelen we onder andere ook horizontale normen: normen tussen burgers onderling. Dat zijn normen die af en toe op het juridische vlak niet vlijmscherp kunnen worden afgedwongen maar die een zekere sociale dwingendheid kunnen gaan vertonen als iedereen dat burgerschap in redelijke zin kan integreren. Kortom, er is juist een positieve connotatie tussen sociale normen en burgerschap: het burgerschap verstrekt de relatieve afdwingbaarheid van de sociale normen.

Tegenover de heer De Wever wil ik om te beginnen stellen dat ik er niet helemaal van overtuigd ben dat wij zomaar een soort Verlichtingsdenken als uitgangspunt van ons rapport nemen. Natuurlijk zijn we door de Verlichting beïnvloed en nemen we er een aantal principes van over maar een bepaalde bevlogenheid en een bepaald idee over de maakbaarheid van de mens zetten we juist niet in ons rapport. Een aantal concepten komen er natuurlijk wel in terug: vrijheid, gelijkheid en de tot solidariteit getransformeerde broederlijkheid. Maar dan wel zonder die fanatieke connotatie die Robespierre tot zo'n onaantrekkelijk mens maakte. Als we het hebben over nieuw uit te vinden normen, zijn dat uiteraard geen normen die in een studeerkamer tot stand komen, maar normen die passen in de context zoals wij die schetsen en die precies uitgaat van een dialogale structuur en een veranderlijkheid van normen. Overigens besteden we ook belang aan de minderheden. Zo wordt er in de aandachtspunten bij het democratische stelsel gewezen op het volgende: "Democratie betekent dat de meerderheid bestuurt. Precies daarom verdient de minderheid meer bescherming dan de meerderheid."

Mevrouw Berx maakt een vergelijking met het rapport over de interculturele dialoog dat op federaal vlak tot stand is gekomen. Ik was daar medeverlaggever van. Er zijn inderdaad verschillen. Enkele problemen zijn op federaal vlak nauwelijks bespreekbaar en op Vlaams vlak ten dele wel. Dat heeft er ook mee te maken dat de federale commissie uit te veel leden bestond. Aan deze tekst ligt een iets minder naïef optimisme ten grondslag; hij legt ook een iets grotere klemtoon op plichten en is wat concreter. Maar we verschillen niet op alle terreinen. De notie burgerschap bijvoorbeeld vinden we ook in het federale rapport terug. Die notie maakt kans in de samenleving van morgen, wanneer we die niet zien als een negatie van plichten of als een alternatief

voor nationaliteit, maar juist als een kans om meer integratie tot stand te brengen.

We constateren in het rapport dat de religieuze factor in de samenleving van vandaag minder zichtbaar is dan vroeger. Maar anderzijds willen we die religieuze factor niet op een naïeve manier wegmoffelen en doen alsof die niet bestaat en maatschappelijk niet relevant is. Want een terugdringen van de religie naar de privé-sfeer is ook politiek niet slim: als religie voor vele mensen echt belangrijk is, zou het naïef zijn om er niet over te spreken. Daarom legt u terecht de klemtoon op het feit dat we het wel degelijk hebben over actief pluralisme en niet zozeer over passief pluralisme. In Europa bestond heel lang de tendens om de neutrale staat te zien als een staat die zo veel mogelijk zwijgt over alles wat met religie te maken heeft. Hier zeggen wij in feite het tegendeel: het is belangrijk dat alles wat borrelt in de zwarte ziel van de burger, uiteindelijk ook zichtbaar wordt. Actief pluralisme betekent dat binnen het kader dat we uiteindelijk aanvaardbaar achten, ook de eigenheid voldoende tot uiting kan komen. Op dat terrein staan we eigenlijk veel verder en durven we moediger zijn dan vele landen rondom ons. In Frankrijk zou zo iets op dit ogenblik totaal onmogelijk zijn.

Professor Marc Bossuyt: Het moet duidelijk zijn dat deze tekst de cursus niet is. Het is een theoretisch en abstract document ondanks de concrete voorbeelden. Voor de opstellers van de cursus Maatschappelijke Oriëntatie is deze tekst de inspiratiebron om het aspect normen en waarden op inclusieve en transversale wijze te verwerken in de cursus.

Dit document is het werk van een groep deskundigen. Er is nog een taak weggelegd voor de politiek. Beleid voeren komt de uitvoerende macht toe. De wetgevende macht ziet daarop toe. Dit document kan als inspiratiebron dienst doen. Wij zeggen niet welk beleid gevoerd moet worden.

Wij maken een onderscheid tussen juridische en sociale normen. Iedereen moet de juridische normen naleven. Het is de taak van de decreetgever om sociale normen in juridische normen te vertalen. Dat betekent geenszins dat alle sociale normen vertaald moeten worden in een juridische norm. Ik denk niet dat we onze maatschappij daarmee een dienst bewijzen.

De volgende opmerkingen zijn persoonlijke opmerkingen. De heer De Wever had het over minderheden. Er is enige tegenstrijdigheid tussen wat de heer De Wever aanhaalt als het standpunt van de Vlaamse

Regering over minderheden, en decreten goedgekeurd door het Vlaams Parlement waarin men het over minderheden heeft die volgens de Vlaamse Regering geen minderheden zijn. Dat brengt ons op internationaal vlak in een moeilijke positie.

Ik lees nergens in het rapport dat de snel-Belgwet een goede zaak is. Dat is een te verregaande interpretatie.

Mevrouw Dua wees op een zaak die nogal wat aandacht kreeg in de media. In een televisie- of radioprogramma zendt men nogal vaak enkel het antwoord op een vraag uit. De vraag zelf wordt niet zo vaak uitgezonden. Nochtans legt de vraag de aard van het antwoord uit. Het rapport zegt daar niets zo specifiek over. Ik wou niet antwoorden dat wij daar geen oordeel over hebben. In het stukje over 'Juridische en sociale normen' (A.3.) staat iets over uiterlijke manifestaties van een geloofshouding. Ik heb gezegd dat in de mate dat de hoofddoek een uiterlijke manifestatie is van een bepaalde geloofshouding, het beter is dat als een privézaak te beschouwen. Dat wordt nog duidelijker gezegd in het stuk over het respect en de knelpunten daarbij. Door middel van kleding en andere uiterlijke kenmerken uiting geven aan geloof strookt weliswaar niet met de algemene ontwikkeling van de omgangsvormen maar is wettelijk niet verboden. Ik heb niet gezegd dat het verboden is. Wel dat het niet aangemoedigd moet worden.

Mevrouw Marie-Claire Foblets: Ik zou het spijtig vinden mocht het rapport gelezen worden als een vertaling van een rechtsfilosofische keuze voor historisch determinisme. In dat geval was heel deze oefening zinloos.

Ontstaan waarden als antwoord op problemen? Wie op zoek gaat bij de mensenrechten, moet eenduidig ja antwoorden. Het zijn instrumenten die waarden vertalen of herbevestigen omdat er problemen zijn geweest die we voortaan willen voorkomen. Ik denk aan het VN-Charter, het EVRM of het asielverdrag van 1951. Een asielzoeker geniet het voordeel van de twijfel zo lang we niet zeker zijn dat hij in eigen land vervolgd wordt. Daarna is het besef gegroeid dat een aantal groepen zodanig zwak staan dat ze zelfs niet door het VN-Charter beschermd worden. Ik denk aan kinderrechten en vrouwenrechten. Waarden werden telkens opnieuw bevestigd of aangepast aan een nieuwe context. Door de nadruk te leggen op de dialoog zeggen we dat bepaalde waarden misschien opnieuw gedefinieerd zullen worden.

Professor Etienne Vermeersch: Ik heb het om twee redenen moeilijk met de uiteenzetting van de heer De Wever. Hij zegt zaken die manifest onjuist zijn en leest zaken in de tekst die ook voor ons nieuw zijn. Het is niet de bedoeling dat deze tekst woord per woord geïnterpreteerd wordt.

In het algemeen geldt dat hoe complexer een maatschappij is, hoe uitgebreider het systeem van waarden en normen is. De heer De Wever betwist dat. Dat kan op geen enkele wijze betwist worden. Kijk naar het Romeinse Rijk, de Middeleeuwen, de Chinese cultuur of de Indische cultuur en vraag je af of intellectueel eigendomsrecht of octrooirecht daar bestond? Die waarde bestond niet omdat de maatschappij niet complex genoeg was. Die waarde is ontstaan in het Venetië van de vijftiende en de zestiende eeuw. Op dat moment werden meer en meer uitvindingen gedaan. Men wou hun rechten garanderen. Hetzelfde geldt voor de bio-ethiek. Dat is pas ontstaan toen het embryo zichtbaar werd.

West-Europa is geconfronteerd met verschrikkelijke godsdienstoorlogen. De discussie over godsdienstvrijheid is ontwikkeld door die godsdienstoorlogen. In Duitsland gold 'cujus regio, ejus religio'. Daartegenover stond Pierre Bayle die in zijn boek de waarden van godsdienstvrijheid naar voren schuift. Zijn ideeën werden door John Locke overgenomen. Niemand kan deze discussie loochenen. Deze discussie is niet gevoerd in het Ottomaanse Rijk. Het Ottomaanse Rijk heeft geen godsdienstoorlogen gekend. We zeggen dat niet om goed te praten dat zij niet zo'n duidelijk beeld hebben over godsdienstvrijheid. Ze zijn er niet toe gekomen omdat het niet anders kon.

Hetzelfde geldt voor de slavernij. Slavernij wordt goedgekeurd in het Oude Testament, het Nieuwe Testament en in de Koran. In alle maatschappijen is er slavernij. Over het algemeen bleef dat beperkt tot huisslavernij. Vanaf de zestiende eeuw worden echter op industriële schaal 12 miljoen zwarte Afrikanen naar Amerika gebracht om er op plantages te werken. Dat heeft tot immense discussies geleid en heel wat strijd. Het volstaat te denken aan de Amerikaanse Burgeroorlog. Door die discussies zijn onze ideeën genuanceerder dan die van andere culturen. We schrijven dat niet om andere culturen te denigreren. Evenmin om onze waarden te denigreren. Wij moeten onze waarden verdedigen. Niemand kan echter loochenen dat vergelijkbare waarden niet op dezelfde manier en op hetzelfde moment ontstaan in andere culturen.

Wij proclameren de waarde van die grondwaarden zeer duidelijk. Anderzijds moeten we ook begrip opbrengen voor het feit dat sommigen dat niet onmiddellijk inzien. Eigenlijk zouden we de volgende leuze moeten volgen: ‘fortiter in re, suaviter in modo’.

Waarom zijn de sociale waarden zo belangrijk? Ze dragen belangrijke elementen uit een maatschappij. Bij een confrontatie met de waarden van iemand uit een andere cultuur, is het niet evident welke waarden zij moeten overnemen en welke waarden ze op hun eigen manier mogen beleven. Er zijn fundamentele verschillen. Omdat we niet zomaar een lijn kunnen trekken, benadrukken wij het belang van de dialoog. De belangrijke waarden zullen naar boven komen in een dialoog.

Mevrouw Naima Charkaoui: Ik vind het flauw van de heer De Wever dat hij het voorbeeld van de ouderen er zo uitlicht. Er staat niet dat andere culturen meer zorgen voor hun ouderen. Er staat wel dat nieuwkomers uit een cultuur komen die meer zorg draagt voor ouderen dan de onze en dat zij dat niet mogen laten vallen. De heer De Wever geeft het tegenvoorbeeld van een allochtone ouder die zijn 18-jarige zoon aan de deur zet omdat hij bekend homo te zijn. Daarover bestaat geen sociale norm. Noch voor allochtone, noch voor autochtone ouders. Misschien moet er een juridische norm komen. Onze tekst is geen receptenboek die per situatie aangeeft wat we moeten doen. De tekst reikt gemeenschappelijke waarden aan en is een basis voor dialoog.

Over minderheden en allochtonen heerst een Babelse spraakverwarring. Volgens het decreet zijn allochtonen een deelgroep van de etnisch-culturele minderheden. Maatschappelijke oriëntatie was aanvankelijk alleen voor nieuwkomers bedoeld. Dat wordt nu verbreed tot andere deelgroepen van allochtonen. In het maatschappelijke debat zijn allochtonen het synoniem van etnisch-culturele minderheden.

Als we het hebben over etnisch-culturele minderheden is dat om naar een brede groep te verwijzen. Het minderhedendecreet gaat niet over de nationale

minderheden. Het is een decretaal erkende term. Het gaat niet enkel over inwijkelingen want dat zijn enkel nieuwkomers. Als we het over de tweede generatie hebben, hebben we het niet meer over inwijkelingen alleen.

De verslaggever,

Sven GATZ

De voorzitter,

Jan PENRIS